

ԱՇԽԱՏԱՅԻՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴՆԵՐ

Չըխօսինք այլևս վարդերու մասին.
Եւ ոչ արեւէն խնդրենք նոր գարուն.
Տերեւներն ինկան աշուն է կրկին,
Մտածենք մեր մահն և ունայնութիւն:
Շերիքներն հիմա մերկ են աւելի,
Չեն վառիր մոմեր արցունքոտ յոյսին.
Կը զգաս ցուրտ քառնին առանց ճաճանչի
Ու մարմաններն ալ կարծես կը մըրսին:
Ծառերէն կախուած բոյները թափուր
Ինչպէս աղքատին ափերն իրիկուան,
Մեռնելու նշան մը կայ ամենուր
Եւ հիւանդ շողեր երկնքի վրան:
Կ'անձրեւեն ծառերն ոսկեղէն տերեւ,
Գեղեցիկ ինչպէս ժըպիտն օրհասին.
Սոխակն ալ չ'երգեր թուփերուն ետեւ
Շուքերն ըստփոխ խորհուրդներ չունին:
Գարնան գերեզմանն աշնան կը փորեն
Չունով ծածկելու իր գեղեցկութիւն.
Ճերմակ քողերով ինչպէս կը պճենեն
Մեռած կուսաններն և անոնց գարուն:

Հառաչանք մ'ունին զանգերն իրիկուան
Խոնկը վարդի պէս չի հասնիր սրտի,
Ճնճղուկն է մինակ մերկ ճիւղի վըրան
Իր գեղեցկանքովն հաղիւ ըսելի:
Անհուն են դաշտերն ամայի և լուռ
Չի վերջանար կեանքն հորիզոնին վրայ.
Ինչպէս մեռնողին նայուածքը արևուր
Որ յաւիտեանէ յաւիտեան կ'երթայ:
Դանդաղ է առուն, առանց կարկաջի.
Տերեւներու տակ հաղիւ կ'երեւայ.
Չիւնի վերմակով պիտի ծածկուի
Ինչպէս արևոփուն քնացող արդայ:
Չեն օրհներ սեղանն հիւրեր սիրելի.
Կարօտ է ճամբան ուրախ երգերու.
Կը բացուին դռներն առանց բարեւի,
Ոհ, ժամանակն է ճըգնող գառնալու:
Չըխօսինք այլ եւս վարդերու մասին.
Եւ ոչ ալ յիշենք անցեալ մանկութիւն.
Տերեւներն ինկան, աշուն է կրկին
Մտածենք մեր մահն և ունայնութիւն:

Հ. ՎԱՆԱՆ ԳՈՎԱՆՆԵՍԵԱՆ

ՕՐՀՆՈՒԹԻՒՆ ՃՆՃՂՈՒՆԻՆ

Ոչ երգ ունիս, ոչ գեղեցիկ փետուրներ
Այլ սիրտը մեր, մեր տուններէն անբաժան.
Թող քեզ չըտայ Աստուած տրտում դերբուկներ,
Ոչ մենութիւն, աղքատութիւն խիստ ձմրան:
Ու սեմէ սեմ գըտնես ամէն օր փըշրանք
Աղքատներուն որբերուն հետ միասին.
Դուն ալ սիրոյ քիչ մ'ունենաս փաղաքշանք
Մանուկ չըթներ երբոր վըզիդ կը փարին:
Եւ երբ տեսնես դաշտերն ամբողջ ըսպիտակ,
Աղմկներու ափերն ըլլան քեզ բունիկ
Եւ տուններուն սէրն ալ կըրակ կուրծքիդ տակ,
Դուն ալ անգամ և օճախի ընտանիք:
Կ'օրհնեմ ըզքեզ ես ալ զաւակ այն գիւղին
Որուն դռներն հորիզոններ կը թըլին:

Հ. ՎԱՆԱՆ ԳՈՎԱՆՆԵՍԵԱՆ

ՓՈԼ ՎԱԼԵՐԻ ԵՒ ԻՐ ԲԱՆԱՍՏԵՂԾՈՒԹԻՒՆԸ

(Շար. տես Բազմ., թիւ 1-2, էջ 4)

Բանաստեղծութիւնը Փոլ Վալերիի համար
զուտ մտքի գործ է, տեսակէտ մը որ իր
մէջ անցած է Մալլարմիին միջոցաւ հաւա-
նօրէն: Քերթուած մը, բանաստեղծական
ստեղծագործութիւն մը՝ մտքի խրախճանք
է ըստ իրեն. «Un poème doit être une
fête de l'intellect. Il ne peut être autre
chose⁽¹²⁾»: Ստուգիւ բանաստեղծութիւնը
սովորական ու հասարակ վիճակէ շատ բարձր
ապրում մըն է հոգիին, որուն բոլոր ուժերը
կարծես վերադարձած, կ'ոյթի և ամանակի
ոգեւորութեամբ կը կատարեն հանգիստւոր
տօնախմբութիւն մը:
Փ. Վալերիի առաջ կ'երթայ երգիծական
ձեւով մը ըսելու գեղ. նրբօրէն.

« Dans le poète :
L'oreille parle,
La bouche écoute ;
C'est l'intelligence, l'éveil, qui enfante
et rêve⁽¹³⁾ ».

Շեշտուած են հոս դարձեալ երկու գա-
ղափարներ. ներդաշնակութիւնը՝ որպէս ան-
հրաժեշտ և էական պահանջ (« L'oreille
parle »). ըսելու կերպ մը, որուն իմաստն
է՝ բանաստեղծութեան մէջ ականջը կը կա-
տարէ կենսական գեր, և երկրորդ՝ թէ
իմացականութիւնն է անոր ստեղծիչը: Երկու

տեսակէտներն ալ իրենց ճիշտ հիմը ունին
Վալերիի մէջ. ինքը խորհրդապաշտ մըն է՝
հաւատարիմ Վերլենեան դպրոցի բնաբա-
նին, սիրող և հետեւող Մալլարմէին, որուն
քով ցամաքութեան մօտենալու ստորձան
չափազանցուած է, սակայն ոչ միշտ, զգա-
ցումէ աւելի իմացականութեան յարումը
բանաստեղծութեան մէջ:

Ըսուեցաւ արդէն նախապէս որ իմաստա-
սիրելու ու բանաստեղծելու գրեթէ հաւասար
նշանակութիւն ունին իրեն համար: Ընդ-
հանակութիւն ունենալով մէջ կը հան-
դանապէս իր գրուածքներուն մէջ կը հան-
դիպինք բանաստեղծութեան և իմաստասի-
րութեան երկու գաղափարներու այս օրինակ
մերձեցումին իբրեւ երկու յարմարական
եզրներու: Ան տեղ մը բոլոր արուեստները
կը համարի մասնական պարագաներն ու
պատահարները իմաստասիրութեան⁽¹⁴⁾, ու
բիշ տեղ մը (նոյն գործին մէջ) հեռու նկա-
րիչ տեղ մը (նոյն գործին մէջ) հեռու նկա-
տիրուհի արուեստներու՝ կը դարձնէ զայն
ինքնին բանաստեղծութիւնը՝ ձկտող ստա-
նալու իր խորութիւնն ու վերացական ազատ
խոյանքը քերթողական ստեղծագործութեան
մէջ⁽¹⁵⁾:

Այս բոլորէն կը հետեւի որ իմացակա-
նութեան լայն տեղ կու տայ Վալերի, ու

(12) Littérature, Paris, 1930, 12.

(13) Անգլ.

(14) « Les oeuvres des arts lui sont des acci-
dents, des cas particuliers, des effets d'une sen-
sibilité active et industrielle qui tend aveuglé-
ment vers un principe dont elle, Philosophie,
doit posséder la vision ou la notion immédiate
et pure ». (« Introduction à la Méthode de Léonard
de Vinci »).

(15) « Loin que la philosophie enveloppe et
assimile sous l'espèce de la notion du Beau tout
le domaine de la sensibilité créatrice et se rende
mère et maîtresse de l'Esthétique, il arrive
qu'elle en procède, qu'elle ne trouve plus sa
justification, l'apaisement de sa conscience et
sa véritable profondeur que dans sa puissance
constructive et dans sa liberté de poésie abs-
traite » (անգլ.).

Առաջինը հիմնական կամ եական բանաստեղծութիւնն է, այն որ կայ բնութեան մէջ

Բանաստեղծութեան այս երկու անձատ
զտղափարները կը բացատրէ ան ծաղկի
բնական բոյրին և քիմիական միջոցներով
ձեռք բերուած բոյրին օրինակով: Կրագէտը՝
քիմիագէտ մ'է որ կը բաղադրէ, կը հա-
մադրէ ազդեցութիւնները՝ ստացուած տար-
րեր և իրարմէ հեռու ժամանակներու մէջ:
Այս անշուշտ զանազանութեան կէտ մը,
որ նկատուած չէ Վլադերիէն. գրագէտը կամ
բանաստեղծը երբեք այնպէս հաւատարիմ
լերարտագրող չեն բնութեան, ինչպէս քի-
միագէտը ծաղկի բնական բոյրին. բանաս-
տեղծը կը մօտենայ բնութեան, կ'օրինակէ

p. 126. (Regard sur le monde actuel). Paris, 1931,

Աւելի պարզե՞նք միտքը . բանաստեղծն ահա լեզուին հանդէպ, որ իր գործիքն է, այն սովորական և հասարակաց լեզուին՝ որով ամէնքը կը խօսին, կը գրեն, լեզու մը ծանրաբեռնուած յաճախ այնպիսի տարրերով զոր հարկ է մաքրել, պատշաճեցնել մտածութեան: Ունի ան առջեւը ամբողջութիւնը իր ազգային լեզուի բառերուն, ասացուածքներուն՝ որոնք այլատարազ և մերթ իրաւուն մանկեր պարանքով կը ներկայանան զանազան գրիչներու տակ՝ երբեմն արդիւնք տգիտութեան և երբեմն քմահաճոյքի: Այդ անկարգ խառնուրդէն՝ արուեստագէտը պէտք է հանէ կարգ, լոյս և գեղեցկութիւն: «Ելած է գեռ, կ'ըլէ Վայրի, բանաստեղծն»

(10) Բանաստեղծութեան մասին էր վարդապետութիւնը
է՛ւամբօրէ «Propos sur la poésie» համառոտ պրակին
մէջ՝ որ բանախօսութիւն մ'է, կատարուած «Univer-
sité des annales»։ Ուրիշ տեղ մը, ցոյց տալու համար
թէ այդ արուեստին վարդապետականը մասնադած է զինքը՝
է՛լ ըսէ. «La poésie a quelquefois occupé mon esprit»։

տեղծին համար այն բնագիտը, որ սահմանէ գործիական օրէնքներով իր արուեստի միջոցներուն հաստատուն յատկութիւնները, անոնց յարաբերութիւնները: Ոչ ձայնատու (diapason), ոչ չափանիշ (métronome), ոչ ձայներու աստիճանները ճշտող ստեղնաշար և ոչ ալ ներդաշնակութեան ստոյգ տեսաբաններ կան բանաստեղծին համար⁽¹⁷⁾»: Ընդհակառակն գրողին առջեւ կայ մեծ անստեղծութիւն և անձնութիւն. բառարանն ու քերականութիւնը կը ծառայեն օրէնք և ճշտում մտցնելու, սակայն անոնցմով ստացուած ճշտութիւնը այնքան չի գիւրացներ ստեղծագործութիւնը, ինչպէս երաժիշտին ձեռքը եղած միջոցներու անփոփոխ ճշտութիւնը:

Խօսելով յատկապէս բանաստեղծութեան վրայ՝ Վալերիի զայն կը համեմատէ պարսկէ հետ: Բանաստեղծութիւնը՝ գրականութեան մէջ արտայայտութեան սովորական եղանակը չէ, այդ արձակն է, որ կը նմանի «քաղի»ուն, մինչ միւսը, իբրեւ նուրբ և արուեստի գործ՝ պարին:

Այս նմանութեան բուն հեղինակը՝ Մալհերպըն է, սակայն Վալերիի կու տայ այդ գաղափարին լաւագոյն բացատրութիւնը: Արձակը գործնական հանգամանք ունի, ինչպէս կեանքին մէջ «քաղի»ը որ կը ձկտի գործնականօրէն յատուկ դիտուած նպատակի մը՝ որուն հասնելէն վերջ՝ կը դադրի այլեւս կարծես գոյութիւն ունենալէ. արձակը նմանապէս կը ձկտի միտք մը արտայայտել, և երբ ան հասկցուած է՝ կատարած կը համարուի իր պաշտօնը և կարծես ալ գոյութիւն չունի, մինչ բանաստեղծութիւնը արտայայտուելէն վերջն ալ չի մեռնիր, կը յարատեւէ և կ'ապրի որպէս արուեստական գեղեցկութիւն: Ան ստեղծուած է յանձնուած ծնանելու իր աճիւններուն վրայ, նման այն անմահ և յաւերժական փիւնիկին

(17) *Propos sur la poésie* p. 27-37, ed. 1930, Paris.

(18) *Shu* անդ, էջ 45.

որ կ'ապրի քերթողին և ընթերցողներու հոգւոյն մէջ, որ «par une opération magique, par une sorcellerie évocatoire» կը լսէ և լսել կու տայ ներքին ձայներ, որ կը մանէ խորհրդաւոր անձանքին խորհուրդին մէջ, որ կը մասնակցի տիեզերքի ոգւոյն և դարձած գերզգայուն լար մը կ'երգէ գեղեցիկը՝ գեղեցիկի ձեւին տակ:

Արձակին մէջ պէտք է ըսել «կ'անձրեւէ՝ երբ կ'ուզէք ըսել որ կ'անձրեւէ» ձկտելով ուղղակի նպատակին, բայց ոչ այսպէս բանաստեղծութեան մէջ. նկատեցէք, կ'աւելցնէ ան, թէ «ինչ կը դառնան Ոսնտար, Հիւկոյ, ինչ կը դառնան կշռոյթ, պատկեր, յանգ, գեղեցիկ սողեր բաւած բաները՝ եթէ ենթարկէք բանաստեղծութիւնը ըսեք կ'անձրեւէի գրութեան⁽¹⁸⁾»:

Ասով կը թուի նախ շեշտել հարկը անուշադակի արտայայտութեան, որուն մեծապէս կարեւորութիւն տուին խորհրդապաշտ զբոսիչի բանաստեղծները, երկրորդ՝ բանաստեղծութիւնը ըմբռնուած որպէս գերազանց արուեստ մը, որ հոգեկան միակ գերարտադրութիւնն է յափշտակութեան մէկ պահուն, պարի գլխովութեան պէս՝ խանդի ջերմութեան տակ աննիւթացած և կերպով մը գերերկրային, նրբին և օգտալացիկ վերացումներով. ահաւասիկ բանաստեղծութիւնը գտարիւն, մաքուր և հայեցողական՝ որուն կը ձկտի Վալերի:

Մինչ խորքն է որ կը կազմէ էութիւնը արձակին, ըստ իրեն, ձեւն ալ է միակ և անհրաժեշտ պայմանը քերթուածին. «C'est ici (բանաստեղծութեան մէջ) la forme unique qui ordonne et survit⁽¹⁹⁾»: Բանաստեղծութիւնը ամբողջապէս կշռոյթի, ներդաշնակութեան, համաչափութեան, բառերու մերձեցումին և անոնցմէ առաջ գալիք գեղեցիկ յարաբերութեան արուեստն է, այնպէս որ առանց ձեւական կատարելու

(19) *Charmes*, poèmes de P. V. commentés par Alain, 1929; տես «La Préface de P. Valéry», էջ 21.

թեան՝ բանաստեղծութիւնը կը դադրի բանաստեղծութիւն ըլլալէ: Վասն զի ան չի ձկտիր, ինչպէս արձակը՝ սահմանուած և որոշ իմաստ մը միայն բացատրելու, այլ՝ ստեղծելու գեղեցիկ արտայայտութիւնը հոգեկան այն վիճակին կամ մտածութեան, որ տիրապետած է բանաստեղծին վրայ, և որ պատկերացումը. և այս՝ այնքան աւելի կը յաջողի սպառնորիչ ըլլալ՝ որքան խնամուած է ձեւը: Բանաստեղծութիւնը յինքեան ծնած է ապրելու համար, բայց կ'ապրի իր ձեւով. անոր համար է որ զայն կը նմանցնէ յաւերժական փիւնիկին, որ իր միւսիւրներէն կը յառնէ միշտ նորոգ կեանքով: Բանաստեղծութիւնը կը վերապրի ոչ միայն քերթողին, այլ իւրաքանչիւր ընթերցողին մէջ՝ որ կը կրէ սպառնութիւններ անկէ՝ համաձայն իր արամազրութեանց և իր զգալու կարողութեան. երաժշտական նուագ մը, համերգ մը, գեղեցիկի ընդհանուր զգացողութիւն տալով հանդերձ, կը ծնանի տարբեր սպառնութիւններ ունկնդիրներուն մէջ:

Այս է Վալերիի ըմբռնումը նկատմամբ բանաստեղծութեան: «Իմ ոտանաւորներս, կ'ըսէ ան, ունին այն իմաստը՝ որ կը արուի

անոնց. իմ անոնց տուած իմաստը՝ չի հաւատակիր ուրիշներու տալիք իմաստին, և արդէն սխալ մ'է և բանաստեղծութեան բնութեան հակառակ՝ նոյնիսկ մահացու հարուած մը անոր դէմ, երբ կը պահանջուի որ ամէն քերթուածին համապատասխանէ իրական, միակ իմաստ մը՝ համաձայն հեղինակի մտքին կամ ճիշտ նոյնը⁽²⁰⁾»:

Չկարծենք միւս կողմէն որ Վալերիի կը ժխտէ խորքի կարեւորութիւնը, որ քերթուածի մը ներքին գաղափարային հաւաստութիւնը կը կազմէ, այլ կ'ուզէ շեշտել ընտանիքային կը կազմէ, վայելչութիւնն ու կաթիլ ձեւի պահանջը, վայելչութիւնն ու կաթիլ ձեւի պահանջը ընկղմելու չէ խորքի մտահոգութեան տակ. «Il faut donc que dans un poème le sens ne puisse l'emporter sur la forme»⁽²¹⁾: Այս ըմբռնումով ալ արտադրուած են իր վերջին չրջանի բանաստեղծութիւնները, որոնց նկարագրի մասին պիտի խօսինք իր տեղը:

Բայց նախ տեսնենք իր մէջ «ինքնաճանաչումի» բանաստեղծը, որ կարեւոր յատկանիշերէն մէկը կը կազմէ Վալերիին:

Հ. ՄԵՍՐՈՊ ԶԱՆԱՇԵԱՆ

(Շարունակելի)

(20) «Mes vers ont le sens qu'on leur prête, celui que je leur donne ne s'ajuste qu'à moi, et n'est opposable à personne. C'est une erreur contraire à la nature de la poésie, et qui lui serait même mortelle, que de prétendre qu'à

tout poème correspond un sens véritable, unique et conforme ou identique à quelque pensée de l'auteur». Անդ, էջ 19.

(21) Անդ, էջ 22.

